

Villangómez, porta endins

Correccions al llibre didàctic «Tirurit»

per Iolanda Bonet

Poc s'ha parlat de Marià Villangómez com a mestre. Els seus alumnes no el recorden malament. No se li coneixien programes específics per aplicar a alumnes concrets. Pel que es dedueix, era un home amb paciència que ensenyava els temaris que se li demanaven sense innovacions ni grans desplegaments didàctics. En això coincidia amb una gran majoria de mestres de la postguerra, no debades es vivia en una dictadura i coses tan normals avui dia com ajuntar els alumnes per grups per fer un treball estaven prohibides.

També hi comptava, segurament, el fet d'haver entrat al magisteri com a conseqüència d'una guerra que havia estroncat les seues possibilitats d'estudiar la carrera de Filosofia i lletres (generació sacrificada, segons Joan Fuster). Sabem que per escriure el *Curs d'iniciació a la llengua* el movien unes profundes ànsies de difondre unes normes

ortogràfiques per tal que la gent pogués escriure en català (encara prohibit) i la impagable companyia del seu amic pintor i també poeta Josep Marí, que no deixava d'insistir i d'animar-lo perquè l'escrivís.

Per una cosa o per l'altra, quan es parla de la relació de Marià Villangómez amb l'escola, aquesta sempre es veu sotmesa a la literatura. En el seu primer destí, Mallorca, coneix alguns poetes mallorquins i s'hi relaciona. D'allí va passar a Cornellà de Llobregat, on va treballar quatre cursos (1942-46), amb la companyia del seu amic i també mestre l'escriptor Cosme Vidal. En aquests anys va aprofitar per ampliar el seu bagatge literari amb lectures i coneixements que crearen els fonaments literaris de l'època tal vegada més important de la seua obra literària, a Sant Miquel de Balansat. Sabem que gaudia de ser mestre perquè ho diu («[...] l'ensenyament m'agradava. A vega-

des les classes s'havien d'interrompre a causa d'alguna alarma. Feia sortir ordenadament els alumnes cap al refugi que s'havia obert sota el pròxim revellí... Allí s'encaïen els alumnes, els presos, els funcionaris de l'ajuntament, tots els habitants de l'antic convent dominicà, i algun ciutadà dels entorns. L'únic que em molestava una mica de les classes era que havien de ser dobles: al matí per als nois, a la tarda per a les al·lotes»¹. No obstant això, és remarcable que el millor destí de la seua vida, on es va sentir feliç i el que va estimar des de la presa de possessió, sigui conegut per les obres que va escriure sense fer esment a la manera com feia les classes («[...] Sant Miquel de Balansat! [...] dels anys més feliços i profitosos de la meua vida... M'hi vaig trobar bé des del primer dia i el vaig començar a estimar intensament...»¹).

De portes enfora tenia un aspecte tan seriós que s'imposava als que no el coneixien més que de veure'l pel carrer. Se'l veia capbaix, solitari dinant tot sol pel restaurant Cartago, al costat del seu pis, quan vivia a la Via Púnica. No s'extraliava amb paraules fent el romancer a qualsevol que conegués de passada, com era el costum de l'Eivissa de l'època. La gent deia d'ell: «Mira, aquest home solitari que hi ha assegut allí, és un poeta molt bo». Així com dinava sol, sovent se'l veia acompanyat d'amics relacionats amb la vida literària de

Una de les il·lustracions del llibre «Tirurit», obra del pintor Paco Romero.

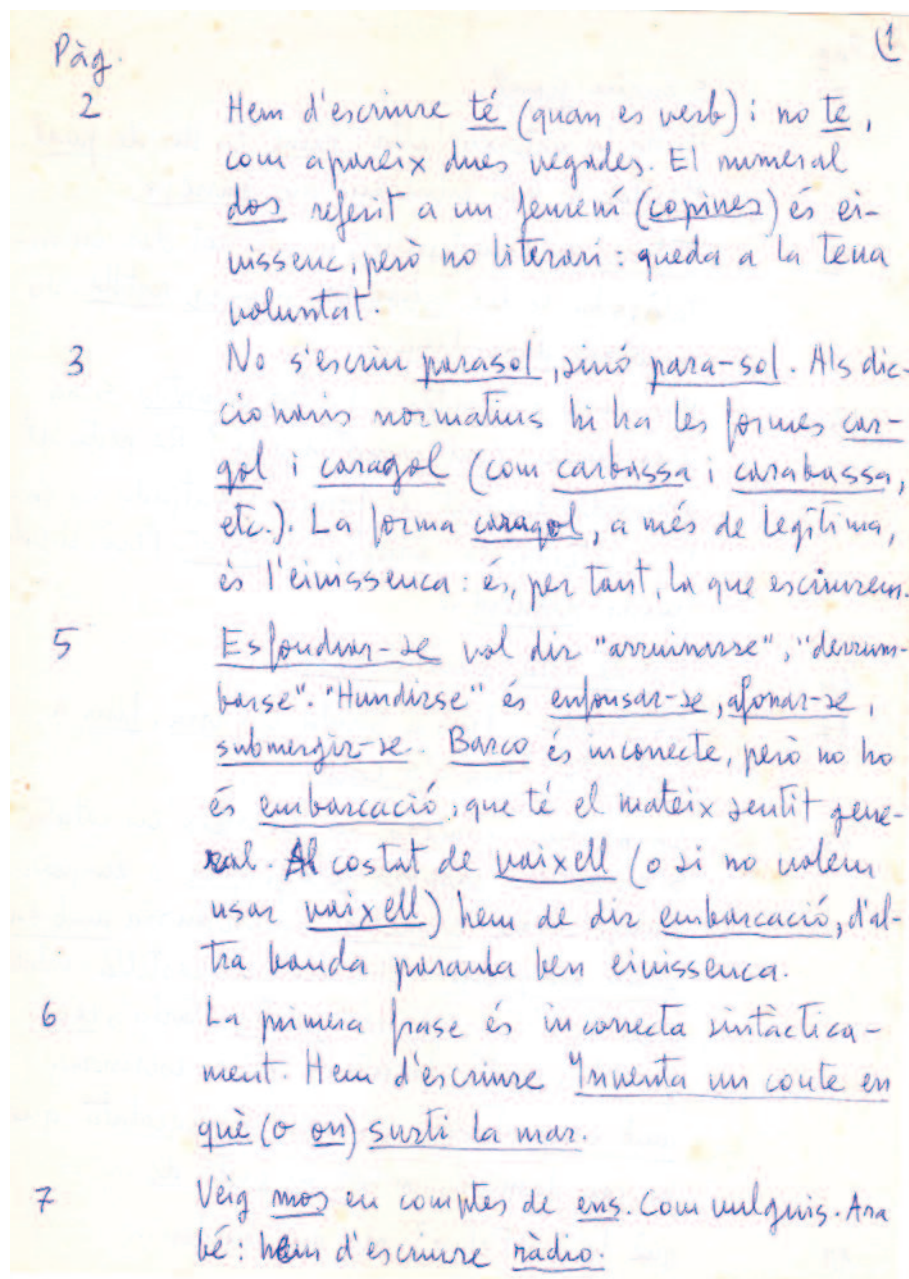

1. Del seu llibre *Llocs viscuts* (Institut d'Estudis Eivissencs, Eivissa, 2012).

l'illa. En aquest cas, l'envoltava una cort que li retia un homenatge merescut i constant. Jo el coneixia de l'Institut d'Estudis Eivissencs, de la llibreria dels meus pares, del fet que en aquell temps, a Eivissa, es coneixia tothom... Però tantes coses deien d'ell, que se'ns mostrava inexpugnable.

Aquesta era la fama que tenia quan, cap a l'any 1982, vaig acabar «Tirurit», el meu primer llibre didàctic. Es tractava d'un llibre destinat a ensenyar el català a alumnes de sis i set anys que estudiaven, com ara, primer curs de primària. M'havia trobat amb una classe de quaranta-sis alumnes d'aquestes edats a l'escola de Can Bonet (mai més n'he tornat a tenir tants!). Els llibres de què disposava no eren indicats ni tampoc ho eren els d'altres editorials, amb lletres d'impremta, pocs dibuixos i temes estranys a les motivacions infantils. El que actualment és el conegut pintor Paco Romero va fer-ne els dibuixos quan només tenia divuit anys, de manera que constituïren la seua primera obra gràfica i ja mostraven el gran pintor que vendria després.

Al «Tirurit», hi sortien contes curts per facilitar la lectura en l'època dels primers aprenentatges, activitats de joc o per omplir traçat de lletres, que fins llavors només incloïen les arxivorrides cal·ligrafies, animals coneguts pels infants de la nostra illa com gavines i eriçons, i cançons i cantarelles com «Ding-dang, les campanes d'en Pep Blanc», a partir de les quals es treballaven les lletres per aprendre a llegir i escriure. Color i il·lustracions a cada pàgina. Res que s'assemblés, en definitiva, a «la cartilla», ni a textos franquistes de pedagogia castrada.

La correcció em presentava un problema. Això va ser just acabats els meus estudis de Magisteri a Barcelona, on havia aprovat els primers cursos de català de la democràcia. El que imposava les normes eren les famoses fitxes de Ruaix, un mètode que va tenir el seu èxit durant unes dècades, però que no em solucionava bona part del vocabulari que hi apareixia.

En llengua, eren temps d'incertesa i esperança. Jo volia que Marià Villangómez el corregís. A ell no se li discutien les coses. Ell, que ja havia publicat el *Curs d'iniciació a la llengua*, era la persona més indicada. El català es discutia. Sovent

es veien al diari preguntes sobre com s'havien d'escriure correctament algunes paraules i tothom hi deia la seua, i hom s'arribava a inventar mots. Hi havia gent que defenia les teories més peregrines (record un llibre on apareixia la paraula *enque*, i se la defenia com a paraula eivissenca). Estaven a punt d'homologar-se els cursos de català que s'estudiaven a la universitat. Encara estava prohibit.

Altres mestres i «gent de la cultura eivissenca» interessats en el tema em deien que «Villangómez no t'ho farà», «té molta feina» o «ell no fa coses d'aquestes» (es referien a llibres d'infants petits). Ningú que

Mescla és més eivissenc que barreja.

com apareix dues vegades. El numeral dos referit a un femení (copines) és eivissenc, però no literari: queda a la teua voluntat.

3

No s'escriu parasol, sinó para-sol. Als diccionaris normatius hi ha les formes car-gol i caragol (com carbassa i carabassa, etc.). La forma caragol, a més de legítima, és l'eivissenc: és, per tant, la que escrivem.

A dalt, detall de les correccions manuscrites de Marià Villangómez.

no fos ell, pensava jo, m'aclariria construccions gramaticals i paraules purament eivissenques si eren correctes o no. Un exemple és la paraula *barreja*, que jo vaig posar per indicar que l'alumne havia de mesclar els colors, perquè segons tenia entès, *mescla* era un castellanisme. Les respostes que obtenia eren diferents segons les persones consultades i, finalment, em vaig decidir a anar a parlar amb ell.

«Tirurit» en mà, en una carpeta de dibuixos que encara conserv, amb fulls d'una mida dissenyada per mi mateixa segons el patró que em marcaven les mans dels infants que l'havien d'usar, sense cosir ni engrapar, amb la por que digués que no a les butxaques i l'emoció d'anar-lo a veure al senalló, em vaig presentar a ca seua.

Allò que li havia de deixar era un incunable, un fragment de la meua vida, l'única còpia de què disposava, amb unes il·lustracions fetes directament devora els textos i de les quals tampoc no teníem còpia ni Paco Romero ni jo. Qui hagi escrit alguna vegada un llibre, m'entendrà. I si és un llibre únic, escrit i dibuixat a mà, de quan les fotocopiadores no existien en colors, m'entendrà tothom.

L'escriptor em va obrir la porta de ca seua, va escoltar el motiu de la meua visita i, amb alegria meua,

em va fer passar. Allí, asseguts un vora l'altre, amb poques paraules li vaig explicar la necessitat de la correcció. Un llibre així no es podia donar amb faltes o incorreccions als alumnes. Ell va escoltar, va fer que sí amb el cap... Coneixent la seua fama, tot li vaig dir de pressa i sense aturada, no era qüestió de fer-li perdre el temps per enrotllar-me massa.

Tot d'una va entendre la importància del projecte. S'hi va mostrar interessat. Amb la seua veu clara, que afirmava, que impartia docència mentre parlava, gairebé declamava, em va demanar que li deixàs unes setmanes.

Estava contenta. Havia dit que sí! Hauria d'esperar un temps prudencial, no fer-li presses. No sabia si hi trobaria alguna falta. Ja

veuríem quins canvis suggeriria. Amb tanta experiència com tenia ell i tan poca jo, cabria la possibilitat que renegàs del llibre, o que m'aconsellàs que en retiràs un tros. O que em discutís perquè «les lletres no s'han d'estudiar així», com feien molts de mestres companys meus, només pel fet de tenir més pràctica acumulada que jo mateixa. Esperava amb certa por que el trobàs interessant.

Unes setmanes més tard hi vaig tornar. El dia que el vaig anar a recollir, mentre esperava que m'obris la porta, va arribar *don Joan Marí Cardona*. Li va ensenyar el meu llibre i li va dir: «Mira, Joan, així fan les coses els joves d'ara. Tu i jo les feim d'una altra manera, però així és millor per als infants tan petits». El va ensenyar a *don Joan*, que, somrient com sempre, mostrava la seua acceptació. «Ah, caram! Sí que és diferent, sí. És veritat, és veritat, nosaltres no sabem fer coses d'aquestes. Colors i dibuixos... Nosaltres ho feim d'una altra manera. Fer-ho així queda per als joves, com tu!» Em va tornar el llibre amb un sobre que contenia les correccions. També em va dir que me les miràs a fons, que ho trobaria tot en les nou quartilles que em donava.

—Ara, nosaltres ens quedam a treballar en coses nostres —va dir el poeta.

—Feim feina, i també feim alguna xerrada —especificava *don Joan*—. A mi, m'ho corregeix tot, tot! No public res que ell no hagi vist abans —afegia el canonge.

—Què dus avui?

—Un capítol més, tot acabat —li

«...»

era afable, senzill, molt correcte,
gens estirat ni llunyà,
tot i que mai no li perdíem
aquell respecte que inspirava

...»

mostrava un aplec de fulls del gruix d'un tom de la seua obra *La conquesta catalana*.

—Ah, idò anem.

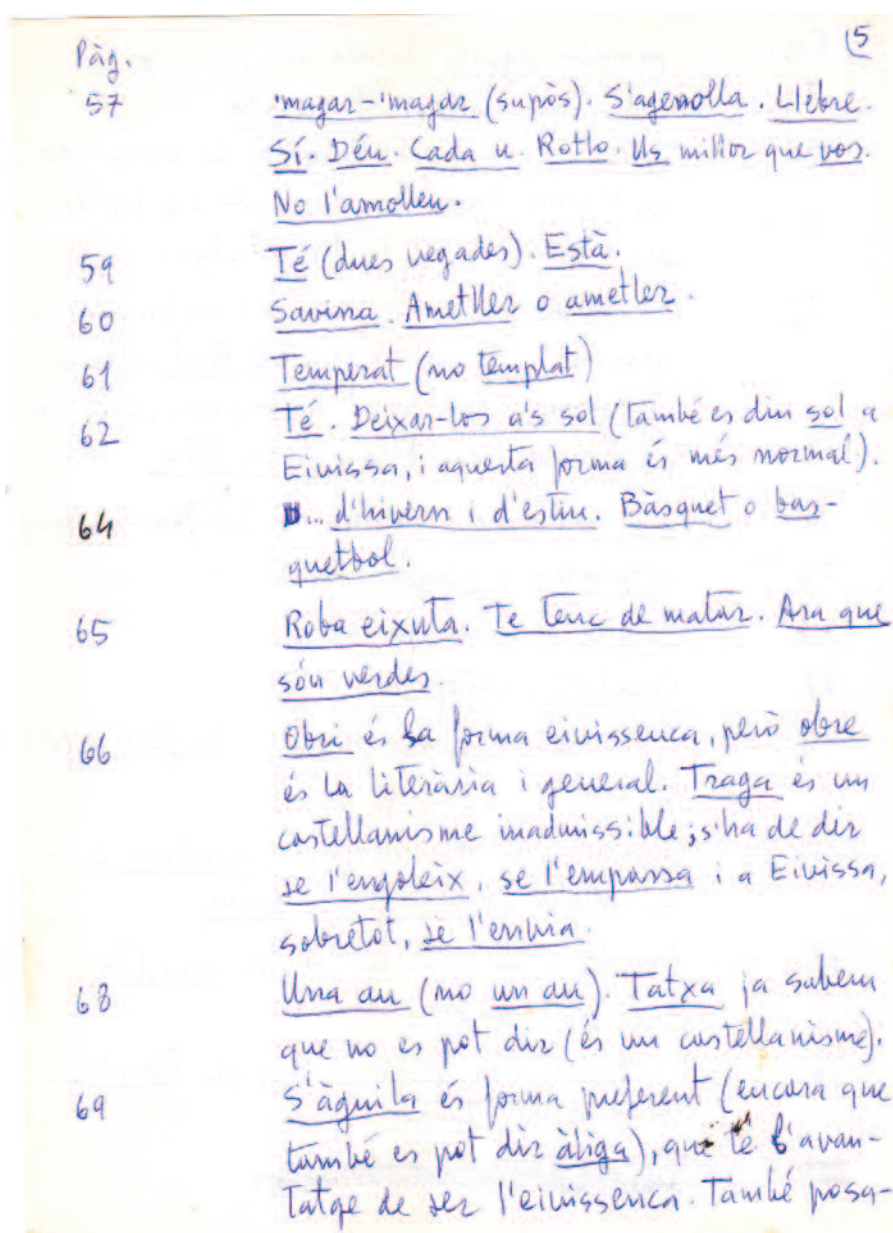
—Anem per endins.

Vaig baixar les escales amb l'èmoció repartida entre el cor i el cap. Vaig obrir el sobre, nou fulls escrits per ell mateix, ordenats, numerats, de la seua pròpia mà, amb observacions sempre directes però que en cap cas renyaven. Allí quedava corregit i revisat el llibre del qual ningú mai més va dubtar que estigués plenament correcte.

Allí estaven resolts uns dubtes que, vistos avui dia, sembla estrany que no hagués pogut resoldre jo mateixa amb qualsevol diccionari. Encara hauria d'esperar perquè apareguessin els diccionaris als ordinadors que tanta feina han estalviat.

Hi havia indicacions sobre la nostra variant lingüística («*Mescla* és més eivissenc que *barreja*») i aclariments sobre paraules que pel fet d'usar-se tota la vida semblaven correctes («*Tatxa* ja sabem que no es pot dir, és un castellanisme»). Altres es referien a la llengua estàndard («Als diccionaris normatius hi ha les formes *cargol* i *caragol* (com *carbassa* i *carabassa*, etc). La forma *caragol*, a més de legítima, és l'eivissenca: és, per tant, la que escriurem»). No hi havia cap falta per petita fos que quedàs sense senyalar ni cap accent sense localitzar (no hi ha faltes poc importants!). Tombava per terra algunes que m'havien ensenyat com a correctes («*àguila* és forma preferent encara que també es pot dir *àliga*... posarem *àguila* davall del dibuix»). Donava per segures formes diferents de vegades discutides per la gent de Vila i la del camp («*ametller* o *ametler*»). Coneixia les cantarelles populars incloses («Té tenc de matar. Ara que són verdes»... de la cançó «Terrol·la marrol·la»). Aclaria en cada situació quina forma era la més correcta («*us* millor que *vos*»).

Supòs que si visqués avui dia, que es parla tant de la famosa invenció de la llengua balear, i contemplàs el panorama que es respira als centres educatius i com s'em-

A dalt, un altre dels nou fulls amb les correccions manuscrites de Marià Villangómez. S'hi pot observar com era de metòdic i rigorós en les seues observacions.

bandera la nostra llengua catalana com a arma política per sotmetre-la al castellà, tendria un enorme disgust, el mateix que tenim nosaltres, tant com hi va fer i tant com hi va patir en els anys de la prohibició i en els posteriors.

Després de les correccions, vaig tenir amb ell diversos contactes. Un d'ells va ser per regalar-li un exemplar del meu *Cançoniues* quan va sortir publicat, llibre que va agrair molt.

Per haver impartit unes conferències sobre ell i la seua obra a les escoles i als instituts en aquest 2013, any de la merescuda cele-

bració del seu centenari, he repasat a fons tot el que va escriure i he fet memòria de la seua persona. Puc afirmar que quan se'l tractava era afable, senzill, molt correcte, gens estirat ni llunyà, tot i que mai no li perdiem aquell respecte que inspirava.

Des d'aquest article li agraeix no sols les correccions realitzades al meu llibre sinó també els anys i els retalls de vida que va dedicar a la literatura, en benefici de tots nosaltres, per gaudir de la seua extensa i meravellosa obra.

IOLANDA BONET ■